

Hónapló

Dalos György

Árvaságok

Budapest–Berlin, 2019. szeptember–október

Szeptemberben Nádudvari Zoltán fáradhatatlan munkája nyomán jöhetett létre az egykori zsidó gyermekotthonok növendékeinek találkozója – 1995 óta a második. Az első ilyen összejövetelről – hogy, hogy nem – lemaradtam, de az idein több korabeli intézményt is képviseltem jelenlétemmel. 1947 és 1955 között előbb a Rege, a Tároгатó és a Cinege úti gyermekotthonban, majd a Gorkij fasori, azelőtt Vilma királynő úti fiúárvaházban nevelkedtem – valamennyit a Zsidó Világkongresszus, illetőleg a Joint tartotta fenn. A Vilma királynő úti, később Gorkij fasori árvaház a Pesti Izraelita Hitközség alapítványi tulajdonában volt. 1952 novemberében, akkori (fél)értesülések szerint nem minden politikai nyomás nélkül, kényszereladás útján átköltöztették az óbudai Zichy utcába, a zsinagóga közelébe. Maga az utca már nem létezik, különböző évek, évtizedek tömbházépítési hullámai szorították le a térképről. Az intézményben, akárcsak a Délibáb utcai leányárvaházban nem csupán teljes, hanem félárvákat is gondoztak – én az utóbbiak közé tartoztam –, sőt Kolozs Gábor barátomnak például mindkét szülője élt, ám éppen börtönbüntetésüket töltötték meghiúsult disszidálási kísérletük után. A család egyesítés valamelyik, talán az 1955-ös amnesztia révén következhetett be. Kolozs Gábor ekkor kilépett az életemből, akárcsak azok a növendékek, akik több nevelővel együtt 1956 őszén illegálisan vagy 1957-ben legálisan kivándoroltak Izraelbe. Igaz, az utóbbi évtizedben az internet segítségével többen egymásra találtunk, és Köves Slomó pártfogásával emléktáblát is elhelyeztünk a zsinagóga falán. Most pedig a NÜB égisze alatt találkoztunk a Bálint Házban.

Az elmúlt negyedszázad jócskán megritkította sorainkat, a délelőtti közös emlékezésem talán hatvanan vehettek részt, a csoportok szerinti délutáni beszélgetések résztvevőinek száma tíz és húsz között mozgott. Leginkább neveket ismertünk fel kopott régi csoportképek alapján, szóba kerültek a nevelők, a rabbik, az eltávozott vagy a különféle okokból távol maradt társak. Megtudhattuk, hogy kinek-kinek miként alakult a pályája itthon, Izraelben vagy másutt a világban.

A nyolcvan éven felüliek igencsak sokkoló történeteket tudtak mesélni magukról. 1944 szentestéjén nyilas osztagok hurcolták el a Vilma királynő útjáról a gyerekeket és a nevelőket. A Duna-partra terelték őket – egy nevelőt és két gyereket belelőttek a folyóba. Abban, hogy a csoport zömmel megmenekült, szerepe volt egy kiadós szovjet légitámadásnak, amely szétkergette a nyilas kísérőket, abban pedig, hogy visszakerültek az otthonba,

az ellenállás két mártírjának volt érdeme: Gidófalvy Lajos ezredesnek és Komoly Ottónak, a Nemzetközi Vöröskereszt megbízottjának – egyébként az ő lánya, Judit is jelent volt a Bálint Házban.

Mi, hetvenesek, noha nyilván bennünket is megviselt a tudatosan át nem élt történelem, már biztonságban tudhattuk magunkat a különböző gyermekotthonokban, majd az árvaházban. A negyvenégyben történelekről nem beszélgettünk egymással. Az én emlékképeim jobbára derűsek voltak és maradtak. Látom, ahogyan csoportosan mezítláb gyalogolunk át az Árpád hídon a Dagály strandra, nyaranta a Petőfi vagy a Kossuth gőzösön indulunk a tahi nyaralóba, a hétfői esteken együtt fogyasztjuk el a vasárnapi látogatások után begyűjtött édességeket, hogy a teljes árvák is részesülhessenek bennük – kollkájának neveztük a szertartást. Téli idején, fűtőanyaghiányban ülünk a vaskályha körül, és hallgatjuk a néprádióan a wimbledoni 6:3-at, együtt vonul a társaság a környékbeli moziba fekete-fehér szovjet háborús filmeket vagy latabáros komédiákat nézni. Az állami iskolából hazafelé jövet Krúdy földszintes utcáin csatangolunk, miután zsebpénzünket a Flórián téri Vince cukrászdában elvertük. Persze, a régi, fasori árvaházat valamennyien elveszett paradicsomnak éreztük, háromemeletes épület volt, hatalmas ebédlővel, amelyet egy szárnyas ajtót kitarva kultúrteremként és zsinagógának is használtak – háttérben a gyönyörű orgonásipokkal. Az énekkart Lisznyay karnagy vezényelte – a lánya is megjelent most közöttünk. Fogalmam sincs róla, ki vette meg az épületet 1952 végén. Mindenesetre a kilencvenes években posztszovjet ukrán cég működött a házban, míg a Délibáb utcai leányárvaház volt épületében a rendszerváltás után panzió nyílt. Két egykori növendék, Darvas Gabi és Dani, az évezred elején észrevette, hogy hiányzik a ház eredeti rendeltetésére utaló emléktábla, amelyet a posztszovjet ukránok még meghagytak. Az aktuális tulajdonosok megnyugtatták őket, hogy a táblát leadták az önkormányzatnak, onnan sikerült nagy nehezen kikönyörögniük és átadniuk a hitközségnek. Kaptak még két kék-piros metlachi lapot is a valamikori falburkolatból, s ezek egyikét találkozáson Gabi kirakta a fotókkal és dokumentumokkal teli asztalra. Bűvölnen néztük szépséges, árva gyerekkorunk egyetlen tárgyi emlékét.

*

„Őszbe csavarodott a természet feje, / Dérré vált a harmat, hull a fák levele, / Rövidebb, rövidebb lesz a napnak útja, / És hosszukat alszik rá, midőn megfutja. / Megpihen legszélén az égi határnak / S int az öregeknek: „benneteket várlak!” / Megrezdül a feje sok öregnek erre: / Egymásután mégis mennek a nyughelyre” – üzeni Arany János minden idők egyik legszebb magyar strófájában. Nekünk is üzen, hiszen napról napra ritkul a nemzedék, amelyre felnéztünk, amellyel lelkileg-szellemileg egy húrton pendültünk a puha diktatúrától a kemény demokráciáig. Nincs velünk Kertész Imre, Esterházy Péter, Réz Pál, Konrád György, Heller Ágnes és Tandori Dezső, hogy csak az írói céhből távozottakat említsem. Személyesen mindegyiket ismertem, volt, akit felszínesen, mint Tandorit, volt, akit hosszú éveken át, mint Konrádot. A kapcsolatok minősége is különbözött:

a tiszteletteljes distanciától és alkalmi közös szerepléstől a bensőségebb találkozásokig és beszélgetésekig. Közös bennük, hogy minden fizikai hiányérzetem ellenére bármelyikük könyvét levehetem a polcomról, képernyőmre hívhatom cikkeiket, egyikkel-másikkal közös fotók révén pár pillanatig azal áltathatom magam, hogy lám, még együtt vagyunk.

Valaki azonban mindenképpen hiányzik a fényes névsorból: Lakatos András. S nem csak azért, mert alig hagyott maga után nyomdaterméket, ahogy ő mondta volna, „kézbe vehető” művet, s egyetlen fotón sem szerepeltünk együtt. Magából irodalmi kapcsolatunkból annyi dokumentálható, hogy egy kisebb cikket a hetvenedik születésnapjára megjelent antológiában neki ajánlhattam, és néhány évig egy bécsi nemzetközi zsűriben őt és Nyerges Andrást kérhettem fel magyar pályázatok elbírálására. Ám annak, amit ő tett értem, semmi közvetlenül kimutatható nyoma sem maradt.

Vállalva az önfényezés gyanúját, kénytelen vagyok elmondani, hogy amikor 1962 tavaszán megismerkedtünk, én már majdnem befutott fiatal költő és egy moszkvai egyetemi ösztöndíj várományosa voltam, míg ő egy előfelvételi tanfolyamon részt vevő diákjelöltként látogatta Antal Lajos tanár úr szemináriumait a Kölcsey gimnáziumban. Antal maga nem tanított engem, de rokonszenvvel figyelte első publikációimat, és kézirataimat is olvasta. Voltaképpen igazi élő irodalmárként prezentált a kis körnek. Verseimet adtam elő, és ifjúkommunista világnézetemről vallottam, gondolom, patetikusán és mélyen meggyőződve arról, hogy minden jelenlévő roppant rokonszenvesnek talál.

Jó tíz évvel később, túl az ifjonti sikereken, forradalmi frázisokon, tiltás és túrés között botladozva, „A szovjet tiszt etikája” típusú könyveket fordítva, olykor olvasgatni jártam az írószövetség könyvtárába, s ott találkoztam ismét Lakatos Andrással. Hogy ott dolgozik, talán barátjától, Csűrös Miklóstól hallottam, aki akkori feleségem kollégája volt a Szerzői Jogvédő Hivatalnál. Már első beszélgetésünkről bámulatos benyomással távoztam. András pontosan követte pályámat, túl korán megjelent első verskötetemet éppúgy látta, mint a vidéki folyóiratokban alkalmilag elpötyögtetett verseimet és szóra alig érdemes kisprózáimat. Vagyis az, amit Réz Pál méltatólag írt róla, miszerint „mindent tud, az égvilágon mindent”, az rám is vonatkozott, de én ezt a mindentudást úgy éltem meg, mint valamiféle nekem szóló rehabilitációt, visszaszerzett irodalmi iparendedélyt. Innen kelteződik voltaképpeni barátságunk, amelynek színhelye vagy a mi Lenin körúti lakásunk, vagy az ő Fadrusz utcai lakása volt. E két egyformán szerény komfortfokozatú térben zajlottak évtizedes beszélgetéseink a magyar irodalomról, politikáról, múltról és jelenről, ahogy Réz mondaná, az égvilágon mindenről. A Lenin körúton inkább vodkázgattunk – Petri György készségesen társult hozzánk –, a Fadruszon András felesége, Alle Éva inkább vörösborral kínált bennünket, és a rend kedvéért sajtót is hozott hozzá. Azt hiszem, ezek nélkül az esték nélkül belső emigráns, sértődött irodalmár lúzer maradtam volna.

András értékítéleteitől még a rendszerváltás után is függtem. Bécsben belefogtam egy regénybe, de az első húsz oldalt postán elküldtem neki azzal a provokatív indoklással, hogy csak akkor folytatom, ha kifejezetten ösz-

tökél rá. Mindenképpen folytasd! – reagált sürgető telefonhívásomra. Volt emögött valami általánosabb szándék is, amire később jöttem rá. Jóllehet örült a németországi sikereimnek, újra meg újra finoman marasztalni próbált, magyar íróknak megtartani igyekezett. Ennek köszönhettem azt a páratlan gesztust, hogy 2010-ben személyes jelenlétével tisztelte meg egyetlen hazai kitüntetésem, a Füst Milán-jutalom átadását – ő, aki minden nyilvános megjelenéstől berzenkedett, és legszívesebben Fadrusz utcai örhegyről figyelte a világ nem túlságosan biztató folyását. Számomra paradox módon, az Új Könyvek szerkesztője, a Nemzeti Könyvtár munkatársa és a Petri Összes kiadója áttért az internetre, sőt ímmel-ámmal a Facebookra is. Ennek a szörnyű technikai találmánynak köszönhetem, hogy amikor rohamos egészségromlása miatt már nem találkozhattunk személyesen, ezen a vékony elektronikus szálon még tartottuk a kapcsolatot. Utolsó életjele ez év tavaszán egy „integetés” volt. Szeptember végén ugyanezen a médiumon ért el a halálhíre.

Árvának érzem magam.

Hargitai Miklós

Az elmúlt kilenc év

68

Soha nem készültem politikusnak, egyszer mégis magába szippantott egy olyan közeg, ami közel volt a nagypolitikához. 2010 nyarán az akkor még LMP-s Jávor Benedek körül kialakult egy lelkes amatőrökből meg félprofi és profi városfejlesztési szakemberekből álló csapat, és a világ nagyvárosaiból hozott példák alapján elkezdtek programot írni a frissen parlamentbe került zöldpárt reménybeli főpolgármester-jelöltjének. Én csak a készítőik legkülső köréhez tartoztam, meg hát ismerjük az eredményt (Tarlós bőven 50 százalék feletti eredménnyel nyert, Jávor nagyjából 10 százalékot kapott), de arra a munkára azért büszke vagyok: páratlan érzés volt, hogy amit kigondolok és leírok, abból egyszer talán a városom jövője lesz.

A rezsim legelső hónapjaiban jártunk, a Fidesz nem mutatta még ki a foga fehérjét. Még megvoltak a magánnyugdíjpénzek – Orbán gondosan kivárta az önkormányzati választást a durvulással: október 3-án szavaztunk, november elsején nyújtották be a 2010. évi C. törvényt „a nyugdíjpénztár-választás szabadságáról”, illetve a 2010. évi CI. törvényt „a magánnyugdíjpénztári befizetésekhez kapcsolódó törvénymódosításokról” című rapid módosítócsomagokat. A repülőteret akkor még Ferihegynek hívták (az átkeresztelésre és az MTA földrajzinév-bizottságának megalázására csak 2011-ben került sor), éltek az Alkotmánybíróság jogosítványai; még csak megszállták, de nem lehetetlenítették el törvényileg a közmédiát. Sólyom László már leköszönt, de üzemeltek az ombudsmanok, és kellő naivitással lehetett reménykedni abban, hogy a következő éveket

túlélheti valami az előző két évtizedben téglánként összerakott jogállami intézményrendszerből.

Egyértelmű volt persze, hogy a lendületben lévő Fidesz lesz az önkormányzati választás győztese Budapesten és országosan is. A biztos esélytelenség nyugalomával dolgoztunk tehát, azzal a reménnyel ugyanakkor, hogy nem az asztalfióknak írunk programot. A kéziratban még szerepelt, a végső változatból már kikopott az a három mondat (pedig nagyon szerettem): „Az önkormányzati választásokhoz közeledve minden pártról kiderül, hogy zöld Budapestet akar – még azokról is, akik a legtöbbit tették érte, hogy Budapesten a levegő szennyezett, a közösségi közlekedés használhatatlan, a kerékpározás életveszélyes legyen. Nálunk az élhető főváros nem csupán az egyik szlogen a sok közül, hanem maga a program. Ráadásul mi valóban meg is szeretnénk valósítani.” De benne volt gyakorlatilag minden, ami 2010 óta progresszív várospolitikai gondolatként idehaza előkerült. Benne volt a Puzsér-kampánnyal országos nyilvánosságot kapott „sétáló Budapest” magja (nem ezen a néven, de minden lényeges gondolat le van írva a belváros autómentesítéséről és a köztes sáv forgalomcsillapításáról, meg a gyalogoszónák-villamostengelyek koncepcióról), és benne volt természetesen a Karácsony-program gerince is: a közösségi döntéshozatal, a szociálisbérletrendszer, a kerékpáros fővonalhálózat kialakítása, a sokkal olcsóbb és sokkal több ember számára elérhető közösségi közlekedés, a zöld területek szigorú védelme, a parkolási anomáliák felszámolása, a parkolóbevételeknek a közösségi közlekedésbe folytatása, a P+R-rendszer kialakítása az elővárosokban... Visszatekintve utópiaként értelmezve is lelkesítő olvasmány (rengeteg mini-esettanulmány mesél más, szerencsésebb országokról, ahol megcsinálták már, amiről mi csak álmodozunk), úgy meg különösen, hogy most talán meg is valósulhat belőle valami. Nekem is újdonság volt például, mennyi mindent el lehet lesni dél-amerikai városoktól – mondjuk, hogy hogyan tette rendbe Bogotá az eredeti terv, vagyis a városi autópályák építése helyett töredéknyi költségből a felszíni tömegközlekedést –, meg hogy bizonyos városműködtetési részterületeken mennyi tanulnivalója van Budapestnek a magyar vidéki városok, például Nyíregyháza vagy Szeged jó gyakorlataiból.

Azért sem lennék jó politikusnak, mert nem láttam a jövőt: azt sejtetem, hogy az Orbán-rendszer keményebb és mohóbb lesz a vártnál, de azt nem, hogy ilyen sokáig fog tartani. Nagyjából egyciklusnyi féldiktatúrára készültem, és arra, hogy közben a miénkhez hasonló kis műhelyekben kiforr majd valami, ami sem az orbáni hatalomkoncentrációra, sem az előző korszak tétova, szétesett kormányzására nem hasonlít túlságosan. Szimpatikus volt a zöldekben, hogy gyakorlatilag a teljes politikai elittel szemben képviselték – még hozzá klímatudatos nézőpontból – az atomellenességet és az is, hogy rendszerben gondolkodnak: a „fenntarthatóság, igazságosság, részvétel” nekem olyasmit sugallt (meglehet, csak a saját vágyvezérelt gondolataim miatt), amit utoljára valamikor 1989 táján fel-tételeztem a politikáról.

Azóta eltelt kilenc év, és most itt vagyunk 2019 végén, túl a választáson. A főpolgármestert Karácsony Gergelynek hívják; ugyanabból a fészekaljából jött, ahonnan Jávor, és ugyanúgy biciklivel. Október 13-án szolgálatban voltam, ez volt az első alkalom a NER kezdete óta, hogy szerkesztői beosztásban, élesben dolgoztam a voksolás idején. A rendszer korábbi szavazásait választási eredményvárókon töltöttem – a legabszurdabbat, a 2018-ast is –, rendszerint előbb megtudva a szavazatszámoló pártdelegáltaktól befutott számok alapján megtippelt eredményt, mint ahogy a Nemzeti Választási Iroda elkezdte önteni az adatokat. Annyi azért ragadt rám a politikai újságírásban eltöltött évek alatt, hogy két dolgot ezúttal szinte biztosra vettem: azt, hogy a Borkai-ügynek sokkal nagyobb hatása lesz a végkimenetelre, mint ahogyan az utolsó közvélemény-kutatásokból következne. Meg azt, hogy a csökkenő népszerűség-különbség, a záruló olló Karácsony győzelmét jelzi előre. A budai kerületek többségének és a vidéki nagyvárosok csaknem felének bevételére nem számítottam, és arra is csak az optimista pillanataimban, hogy ha szűken is, de esetleg meglesz a fővárosban a közgyűlési többség. És volt egy titkos személyes meccsem: miután a kriptofideszes balatonszemesi polgármester egy Mészáros-építkezéssel kapcsolatos adatkérésemet olyan lekezelő, kommunisztázós stílusban utasította el, méghozzá nyilvánosan, mintha a Lendvai utcai párt-székházban vagy a Fidesz-frakciónál iskolázták volna, legalább egy éve szorosan nyomon követtem – rendszeresen meg is írtam – a nyaralóhely történéseit (volt mit: két helyi kemping is Mészáros-közelbe került, az első oligarcha kedvéért meg akarták változtatni az építési szabályzatot, hogy a tópartra magasabb szállodák és nagyobb apartmantömbök épülhessenek, a polgármester vejéről pedig kiderült, hogy a helyi közbiztonsági egyesület adományokból vásárolt autójával drogot terít a tóparton).

Kis győzelem a demokráciának, de nagy öröm nekem: Szemesen a választási részvétel majdnem akkora volt, mint a döbbenetes rekordot elérő Hódmezővásárhelyen, jócskán 60 százalék fölött, a szóban forgó előljárót pedig az embereivel együtt úgy elhajtották, hogy porzott utánuk a plázs. Voltak persze fájó vereségek is: Hajdúszoboszló, ahol a volt energetikai államtitkár Holoda Attila és remek civil csapata alulmaradt a kormánypárttal szemben; Tiszafüred, ahol a Fidesz által megvásárolni próbált, de a kísértésnek dicséretes módon ellenálló Spisák György kapott ki a hatalom emberétől; második szülővárosom, Balassagyarmat, ahol a kormány által ellehetetlenített Zöld Híd hulladékkezelő konzorcium korábbi vezetője, Gyenes Szilárd egy hajszállal maradt le a polgármesteri posztról; és Győr, gyermekkorom másik fontos színtere, ahol... azt hiszem, ezt nem kell bővebben kifejtenem.

Voltak egészen szurreális pillanatok az estében. Máig nem világos, hogyan tudott a „köztvé” előbb mutatni részeredményeket, mint hogy az NVI bármit kiadott volna, de hát ez egy ilyen ország, olykor a rendőrségről és az ügyészségről is befúj a szél ezt-azt a *Magyar Nemzet* postaládájába. Azt sem értettem, hogy az M1 szakértője és műsorvezetője hogyan kommentálhatta az eredményeket többes szám első személyben a Fidesz

eredményeit („gyengültünk”, „vesztettünk”), az elfogulatlanság látszatára sem ügyelve. Az a kép viszont sokat megért, ahogy Orbán és a körülötte gyülekező, a szokásosnál sokkal szűkebb és viharvertebb klérus lesomfordált a győzelmi ünneplésre ácsolt, végül túl nagynak bizonyult színpadról. Azt hiszem, ennek semmi köze a kárörömhöz, egyszerűen rájuk fért már ez a tasli. A nép errefelé így szokott reagálni, amikor kiderül, hogy a politikai hatalom sokkal romlottabb, mint az általa kormányozni próbált társadalom. Így reagált az első adandó alkalommal (2006 őszén) az őszi múltfeltárássra is.

Számomra amúgy nem 13-án fejeződött be végérvényesen a NER. Aznap csak jót mulattam magamban, ahogy éjfél felé az utolsó *Népszava*-oldal nyomdába küldése után hazafelé ballagtam a körúton, a fáradtságtól tá-molyogva, mégis viszonylag elégedetten. Németh Szilárd könnyecseppjeire, Mráz Ágoston Sámuel habogására és a nyugati lapok másnapi címeire gondoltam, meg arra, hogy Budapest, ha jócskán megkésve is, de elkezdett úgy viselkedni, mint egy európai főváros, ha elege van a barbárokból. Vége négy nappal később lett, amikor elolvastam a lapban Kövesdi Péter kollégám interjút Soproni Tamással, a szerkesztőségnek is otthont adó VI. kerület új polgármesterével, és az interjúban azt a sort: „Megígérhetem, nem a képemmel lesz telenyomva a helyi lap. Tapasztalatom szerint a keresztrejtvényt sokkal jobban kedvelik az olvasók, mint a polgármester nagy fejét.” Az tényleg történelmi pillanat volt, időugrás a 19. századból a 21.-be. Valahogy benne volt minden. A szakmánkat és a nyilvánosságot ért sok megaláztatás (kaptunk mi is jócskán, de jutott a kapun belül lé-
vőknek is; ne gondolják, hogy akkora öröm lehet éveken át propaganda- és
bullshit-újságírást végezni a napi betevőért), az önmagát túlélte feudaliz-
mus lezárása, és az a remény, ami az utóbbi években szerintem sokakat
éltetett: hogy lassan felnő egy új, már a szabadságban eszmélt politikus-
nemzedék, amelyből hiányzik a felfelé tekintély-, lefelé jobbjelvű, egy-
szerre hűbéresi és hűbérúri mentalitás, és amellyel esetleg tényleg ma-
gunk mögött hagyhatjuk a hosszúra nyúlt magyar középkort.

Tény, hogy korábbra vártam, és simán lehet, hogy ebben sincs több realitás, mint abban a kilenc évvel ezelőtti programíró lelkesedésben – meg közben én is megőszültem alaposan –, de nem igazán számít: most egy darabig, amíg csak újra el nem rontják, megint jól fogom érezni magam a városban.